

Редакційна незалежність ЗМІ та ситуація зі свободою слова на Дніпропетровщині

Фокус-групу на тему «Редакційна незалежність ЗМІ та ситуація зі свободою слова на Дніпропетровщині» було проведено громадською організацією «Дніпровський центр соціальних досліджень» у січні 2008 року.

Метою цього дослідження було: визначення рівня редакційної незалежності регіональних ЗМІ, отримання оцінки щодо ефективності медіа-профспілок та інших професійних журналістських об'єднань, визначення найбільш дієвих механізмів захисту професійних та трудових прав працівників медіа.

В опитуванні прийняли участь 12 представників регіональних медіа.

При підготовці дослідження застосовувався такий метод аналізу як пошук кодувальних категорій, який полягає у виявленні основного питання дослідження, розділенні його на окремі блоки та їх подальшій операціоналізації при розробці тематичного плану дискусії.

При обробці отриманих даних застосовувався метод групування даних, який умовно називають «ножиці та сортування». Він полягає у виділенні аналітичних категорій та створенні відповідно до них масивів згрупованих висловлень.

Дослідження здійснено в рамках проекту «Сприяння організації громадського контролю діяльності місцевих органів влади в сфері ЗМІ».

Проведення дослідження стало можливим завдяки підтримці NED, Сполучені штати Америки.

Висловлені тут погляди належать авторам та необов'язково відображають точку зору NED, Сполучені штати Америки.

Основні результати та висновки

Майже всі учасники фокус-групи визнали, що у Дніпропетровській області існують певні проблеми зі свободою слова, редакційна політика є залежною від засновників ЗМІ. Основними причинами існування такої проблеми журналісти вважають економічну та організаційну несамотійність регіональних ЗМІ:

- «В ЗМІ, які підконтрольні державним чи фінансовим структурам – так».
- «Так, оскільки абсолютно свободних ЗМІ немає».
- «Так. Не тільки сьогодні, вони, як на мене, будуть завжди актуальними».
- «Актуальна й доволі. У Дніпропетровську в значно більшій мірі, ніж у Києві. ЗМІ в нас незалежними не стали, вони «під кимсь». У Дніпропетровську ситуація достатньо складна. В нашій країні владні інституції симулюють демократію та свободу слова».
- «Гадаю, що так. Особливо це стосується державних і комунальних ЗМІ. Меншою мірою комерційних. Але й тут не все просто. Здебільшого комерційні ЗМІ не завжди об'єктивно висвітлюють теми, дотичні до бізнесу своїх засновників: чи то замовчують деякі факти, чи то висвітлюють їх у вигідному для засновників світлі. Влада також опосередковано – через засновників – може чинити тиск на

комерційні ЗМІ, але в неї тут менше можливостей. Тому незалежна від неї преса значно вільніша, від державної».

- «Так. Для Дніпропетровської області особливо».
- «У певних питаннях – так. У всякому випадку сьогодні проблеми свободи слова та цензури відчуються не так сильно, як на початку 2000-х».
- «Дивлячись яка тема і для якого ЗМІ».
- «Певною мірою і «так», і «ні», втім більше схильюся, що «ні».
- «Проблема є, але в Україні у слова свободи більше, ніж, наприклад, в Росії. Але значно менше, ніж у більшості європейських країн».
- «Так, вважаю. Іноді журналісти через тиск не можуть вільно висловити свою думку».
- «Звісно вважаю. Адже в українських ЗМІ вже давно склалась ситуація: «хто платить, той і музику замовляє».

Головною зброєю для покращення ситуації зі свободою слова в Дніпропетровській області журналісти вважають розвиток корпоративної солідарності. Сьогодні головна проблема в журналістиці відокремленість одного працівника від одного:

- «Журналісти вважають себе творчими працівниками, а тому на перше місце ставлять передусім свою власну роботу та кар'єру і не схильні захищати своїх колег».
- «Навіть якщо хтось з журналістів помітив якийсь неетичний, нечесний вчинок колеги, або свого шефа, він ніколи не піде кудись скаржитися, бо в нас це не прийнято. І така ситуація не тільки в журналістиці, а й і в інших професійних сферах. Це наша національна особливість – «кожен сам за себе» або «моя хата з краю, нічого не знаю».

Організаційною формою для корпоратизації працівників медіа могли б стати професійні або громадські об'єднання. Тим не менш, з дванадцяти представників медіа, які прийняли участь у дослідженні, лише сім підтвердили наявність первинних профспілкових організацій журналістів у своїх ЗМІ, чотири повідомили про відсутність у своїх редакціях профспілок, а один журналіст зазначив, що питання існування профспілки у його трудовому колективі його ніколи не цікавило. Натомість три з чотирьох учасників фокус-групи, які констатували відсутність профспілок у своїх редакціях, наголосили на необхідності створення таких організацій.

- Діє профспілкова організація, плюс індивідуальне членство в НСЖУ.
- Якась є.
- Творчий колектив об'єднаний у профспілку, частина журналістів входить у Національну асоціацію телерадіомовників (НАМ).
- Профспілка відсутня і потреби в ній немає.
- Існуванням профспілки не цікавлюсь.
- Ні, але вона напевно має бути.
- Напевно ні, але створення профспілки журналістів не завадило б.
- Так, всі співробітники редакції є членами первинної газетної профспілки, Української асоціації видавців періодичної преси та Української незалежної медіа-профспілки.
- Ні, але необхідність її створення є.
- Так.

- Діє профспілкова організація, плюс індивідуальне членство в НСЖУ.
- Так, всі співробітники редакції є членами первинної газетної профспілки.

З умовами колективної угоди були ознайомлені вісім з дванадцяти учасників, три журналіста щось чули про неї, і один учасник про колективну угоду нічого не знає.

Цікаво, що профспілкові організації, відповідним чином оформлені колективні та трудові угоди мають місце лише у державних ЗМІ. Втім, наявність таких важелів впливу на засновника (читай «чиновника») суттєвого впливу не справляє. З тими, хто не знаходить спільної мови з головним редактором, або директором, або представниками засновника, розправляються всіма доступними шляхами. Цих людей звільнюють з таких причин як: скорочення штату, досягнення працівником пенсійного віку, або ж за статтею «розкрадання державного майна». Головним чином, така ситуація спостерігається на «Першому Дніпропетровському» (Дніпропетровська обласна державна телерадіокомпанія) та в обласній газеті «Зоря».

Не претендуючи на повноцінну репрезентативність, дані дослідження тим не менш вказують на загрозливі тенденції у трудових відносинах працівників ЗМІ, а саме: підвищення соціальної незахищеності та правової вразливості журналістів державних ЗМІ, які згодом перейдуть у власність приватника.

На питання «Чи мали місце порушення трудових прав співробітників Вашої редакції?», більшість опитаних журналістів не надали стверджувальної відповіді, посилаючись на делікатність цієї справи.

Тобто тема порушення трудових прав вже за визначенням відноситься до своєрідного табу у колі журналістів. Якщо під час професійної діяльності і виникають якісь проблеми, то журналісти намагаються вирішити їх самостійно й тихо з власником медіа або його представником. На чиєму боці лежить перевага під час таких перемовин можна лише здогадатися. Винятком є лише дніпродзержинська міська газета «Событие». В цьому виданні саме життя обумовило створення профспілки. Справа в тому, що засновник заборгував працівникам зарплатню за півтора роки. Деструктивні форми поведінки (страйки, гучні заяви, індивідуальні «хождєння на поклон») значного впливу на засновника не мали. Тому журналісти перейшли до конструктивного напрямку – вони об'єдналися в профспілку, провели переговори, уклали колективну угоду і отримали, нарешті, свої кошти.

В дніпропетровській міській газеті «Днепр вечерний» ситуація була прямо протилежною. Як відомо, у 2007 році у виданні відбулася зміна власника. Раніше власником і засновником видання був трудовий колектив редакції, а зараз власник – приватне підприємство. Незважаючи на всі ці зміни колектив редакції не постраждав. Жоден працівник не був звільнений. Профспілка в редакції «Днепра вечернего» існувала ще з радянських часів, але, як і інші профоб'єднання, в останні часи перебувала у занепаді. Відновлення профспілки та укладання колективної угоди ініціював новий власник. До оновленої профспілки увійшли всі працівники редакції. При укладанні колективної угоди вони надавали свої пропозиції до цього документу. Звісно, не всі вони були враховані. Але тим не менш, в редакції працівники отримують досить велику зарплатню, мають оплачену відпустку та мають змогу придбати профспілкові путівки на відпочинок за пільговими цінами».

Проведення даного дослідження дозволяє зробити наступні висновки:

- Для того, щоб стосунки журналістів та їх колективів із власниками друкованих видань та телеканалів перейшли в конструктивне русло потрібно ці стосунки максимально формалізувати у вигляді певних колективних угод та індивідуальних договорів, найважливішими з яких є колективні угоди та угоди про редакційну політику.
- Втім, для того щоб ці угоди виконувалися, потрібно створити відповідні контролюючі органи. На сьогодні, такі функції можуть виконувати профспілкові організації або громадські організації (мають виступати у ролі третейського судді).
- Існує й другий шлях – створення організацій нового формату, проте це, на думку учасників, є справою майбутнього.